

Іван Леонов. Ліна Тесленко

«Об'єднує не особа — об'єднують цінності»

Лідер «Нашої України» Віктор Ющенко — про соціальні ініціативи Президента Януковича, наслідки для України вироки Тимошенко і Луценку, майбутню «Правицю» та про «класного європейця» Шевченка

Через два з лишком роки після демократичної передачі влади українське питання Віктора Ющенка турбує ще більше. Третій Президент України переконаний, що наша держава рухається не в тому напрямку, і якщо влада та опозиція не почнуть робити реальні кроки, спрямовані на консолідацію суспільства та формування єдиної нації (без поділу на Правобережжя та Лівобережжя), ми й надалі рухатимемося по замкнутому колу. Під час зустрічі з журналістами «УМ» лідер «Нашої України» неодноразово наголошував, що без єднання нації та діалогу влади з суспільством жодні вибори нічого не змінять. Зокрема, й найближчі парламентські. Адже у разі перемоги опозиції над владою два табори просто поміняються ролями й не більше. На думку Віктора Андрійовича, політики з обох таборів мають перестати

загравати зі своїми виборцями й почати відверто говорити народу про те, що нас роз'єднує (незважаючи на рейтинги) і як прийти до об'єднання. Лише тоді можливий новий курс України.

На порозі катастрофи

— Вікторе Андрійовичу, минуло два роки відтоді, як ви передали президентські повноваження наступнику. Як нині оцінюєте політичний портрет України, суспільні настрої, зовнішньополітичну палітру?

— Скажу без фатальності, хоча політичний формат виглядає песимістично. Падає довіра до влади, але головне — відсутній політичний та суспільний діалог (влада — опозиція, влада — суспільство і, як не дивно, опозиція — суспільство). «Квітне» тіньова економіка, до якої нині належить 47% валового національного продукту. Суспільство змінюється, в якійсь мірі поляризується, є роздратованість від політиків. Щось підштовхує людей до депресії в багатьох вимірах. Протестні настрої в суспільстві найвищі за 15 років, дехто з соціологів оцінює їх на рівні 55% (до речі, в часи Майдану, в листопаді-грудні 2004 року, ці настрої оцінювалися на 45%). Росте радикалізм, як гриби після дощу з'являються легкі рецепти на складні виклики.

Усе це знову відкидає державу на роки у її розвитку. Ми внутрішньо ослаблені ще й перед зовнішніми тисками, які можуть зашкодити національним інтересам. Додайте сюди міжнародний аналіз, згідно з яким з ключовими нашими партнерами (ЄС, США, Росія, Польща) відбуваються події, які формують негативну відповідь на українське питання. У Росії завершилися цинічні вибори, результат яких не обіцяє стабільного життя Україні. Тим більше що наша влада залишила без ревізії і не скасувала через суд економічно злочинну московську газову угоду — план колонізації, в рамках якого не виживе жодна суверенна держава. Тому північний сусід намагатиметься із більшим

завзяттям відтягнути Україну від європейських пріоритетів, інтегрувати в Митний союз, в СЕП, вирішити питання з конфіскацією газотранспортної системи.

Щодо ЄС, то там наразі домінує євроскептицизм, лідери Європи заклопотані проблемами власної фінансової та економічної стабільності. Тож Україна не стоїть у їхньому пріоритеті, на жаль. Щось подібне відбувається і в США, де наразі зайняті президентськими виборами, після яких відбудеться чергове перезавантаження відносин із Росією, складні відносини із ЄС та Китаєм. Важко прогнозувати, що Україна в цей період знайде в Штатах належне місце як стратегічний партнер.

Висновок: така надзвичайно складна внутрішня та зовнішня ситуація може призвести до катастрофи. Тим більше що в українців, як і раніше, мало взаємопорозуміння. Нас і надалі ділять за мовною ознакою, сіють розбрат у питаннях власної історії, роздробленої на кілька конфесій церкви і багато чого іншого. На цьому тлі слабка внутрішня інтеграція чи, можна сказати, єдність стає фундаментальною проблемою нації і держави.

Побажання Януковичу

— Це значною мірою наслідки дій вашого наступника Віктора Януковича. Як ви оцінюєте його діяльність на чолі держави?

— Я як Президент отримував і отримую оцінки по своїй каденції. Знаю, наскільки це питання не просте, тому давати оцінки в моєму статусі наступнику дещо неетично. Тож Віктору Федоровичу Януковичу я можу висловити лише свої найбільші побажання. Кілька місяців тому я сказав йому: з часом, незалежно від того, яка політична сила вас привела до влади, якими солодкими не були ваші передвиборчі обіцянки, кожен Президент приходять до висновку, що найбільша його місія, найважливіший вчинок для України — привести народ до єдиного національного столу спілкування. Кожен починає замислюватися над тим, як стати Президентом всієї України, а не лише її лівого чи правого берега. Як почути мільйони тих, хто був проти тебе? І при цьому вважати, що всі вони твої важливі партнери у щоденному політичному житті. Тому дуже хотілося б, щоб у Президента першим партнером було суспільство.

— Але ж ви самі констатуєте, що цей діалог наразі відсутній...

— Мені здається, що у Віктора Федоровича є можливості про це не забути і приступити до такої місії. Після тієї довгої розмови у мене склалося враження, що Президент мене почув. Бо якою б влада не була, вона рано чи пізно прийде до раціонального розуміння: програма української розбудови потрібна тобі як реалізатору власних повноважень. І саме влада має спонукати національний діалог. Тут знайдеться робота ще й для опозиції, бо варто не лише боротися з владою, а й пропонувати власний конструктивний план на благо нації.

Вважаю, що і суспільство повинне взяти на себе частину відповідальності за те, що відбувається. Вимір відповідальності — в реалізації твого права. А воно не лише в твоєму приході до виборчої дільниці, а й у відповіді на запитання: за кого ти проголосував? Виборцю варто розрізняти людей, які йдуть у політику заради посад, а які — заради суспільства.

Процеси Тимошенко та Луценка відкинули Україну назад

— Важко уявити співпрацю опозиції з владою, враховуючи, що основним подразником між цими таборами є доволі жорсткі вироки Юлії Тимошенко та Юрію Луценку. Як ви ставитеся до засудження людей, які разом із вами стояли на Майдані, потім почали будувати власні команди, а нині опинилися за ґратами?

— Звісно, це сумно. Чи ми говоримо про названих політиків чи про інших людей, які також перебувають за ґратами. Під час президентської каденції я кілька разів заїжджав у виправні установи, бачив те життя і нікому його не бажаю. Якщо оцінювати ці два гучні процеси політично, на мою думку, вони відкинули Україну на багато років назад. Їх будуть використовувати різні сторони у різний спосіб, але з однією метою. І це негативно віддзеркалюється не лише на зовнішньополітичному курсі, а й у внутрішньому житті. Ці заполітизовані процеси розкололи суспільство, політичні кола, сформували різні тактики: хтось збирає вершки, добре спекулюючи на цій трагедії, а хтось тактично підходить до цих речей. Словом, це іспит, з яким Україна, м'яко кажучи, не впоралася.

Суд, якому б довіряли люди, не відбувся, він вибірковий і заполітизований, і тому все це виноситься на суд вулиці. І там виплекали таке відчуття, що взагалі політики поза правовою відповідальністю можуть бути. І це тоді, коли корупція в Україні сягнула масштабів національного лиха. Виникає запитання: як уникнути політизації, але водночас упоратися із корупцією? Відповіді досі нема. Пригадую по своїй каденції: щойно правоохоронці затримують когось із політичних божків, одразу ті волають про політичні переслідування. Цей приклад сприймайте в цілому, а не стосовно тих політиків, прізвища яких ви згадали у запитанні. Бо, з одного боку, ми розуміємо, що зараз влада дуже часто веде себе незаконно, безчинствує, робить кроки не в рамках закону, — це є одна правда. З іншого боку, коли процеси персоніфікуються, нас дуже часто зводять на політичний розгляд кримінальних справ. Тому я переконаний, що, коли ми говоримо про вироки, які в усіх на слуху, ми маємо пам'ятати, що справедливість суду не в тяжкості покарання, а в його невідворотності. Тому хотілося б вірити, що наша судова система почне робити кроки, вчинки і рішення, які зміцнюватимуть наше суспільство, а не опускатимуть нижче плінтуса віру в правосуддя.

«Дорогу до НБУ топтати не треба»

— Зараз у суспільстві тема номер один — оприлюднені Президентом Януковичем соціальні ініціативи. Наскільки реальним є втілення цих солодких обіцянок?

— Політична площина нас спонукає до того, що в країні мають бути соціальні маяки. Держава не повинна опускати людину в соціальних доходах нижче прожиткового мінімуму. Це правило, яке не дискутується. У 2005 році я прийняв країну, в якій мінімальна зарплата була — 262 грн., мінімальна пенсія — 332 грн., а прожитковий мінімум — 453 грн.

Правильно обрахований прожитковий мінімум та приведення у відповідність до нього мінімальних пенсій і зарплат — для мене як фінансиста це був виклик номер один. Я поставив завдання, що наступний бюджет не прийму, якщо не дійдемо цього соціального паритету. Через півтора фінансові роки ми виконали те, до чого йшли 17 років. А коли я залишав посаду Президента, то мінімальна пенсія була 695 грн., мінімальна зарплата — 869 грн., а середня — 1916 грн. Я вам даю слово, що жодного дзвінка голові Національного банку не робив з приводу використання ресурсів НБУ в цих питаннях.

Щодо нинішніх соціальних ініціатив я скажу так: такі соціальні маяки треба закладати в державну політику. Але коли під них не закладено відповідний ресурс, то це вже тривожно. За останніми повідомленнями з Банкової, реалізація цих ініціатив коштуватиме 16 млрд. грн. Водночас Пенсійний фонд має дефіцит 58 млрд. грн. На тлі такого дефіциту породжувати новий дефіцит у 16 млрд., не даючи відповіді, звідки буде покрито цей дефіцит, — це вже зачіпає і питання стабільності валюти, і достатності золотовалютних резервів, і стабільності цін, а головне — людської довіри. Якщо все піде за формулою — давши громадянам по 100 гривень, ми відберемо через інфляцію 200 гривень — тоді виникає запитання: для чого така політика? Всі ці ініціативи зрозумілі

політично (хто перед виборами не обіцяє?), актуальні (хто не хоче насправді допомогти знедоленій людині?), але якщо за цим не стоїть реальний ресурс — це популізм.

— Проте ви згадували, що впоралися свого часу з такими викликами.

— Я нагадаю, як ми вчинили в 2007 році. Коли я презентував суспільству власні соціальні ініціативи, то аргументував покриття витрат не підвищенням податків, а тим, що нам треба розширювати спектр податків і одночасно зменшувати їх ставки. Тоді можна рівномірно розкласти фінансовий тягар на плечі тих, де ще не залучені справедливі ресурси. Це доктрина, яку ми впроваджували п'ять років.

У 2000 році, коли я був Прем'єр-міністром, за дев'ять місяців ми перейшли в режим щомісячної регулярної виплати зарплати, пенсій і сплати пенсійних боргів за три попередні роки. На 17% ми тоді скоротили зовнішні борги. 2000 рік був єдиним за два десятиліття, коли ми мали бездефіцитний бюджет. Але ми отримали на 32% доходів у бюджет більше, ніж за попередній календарний рік!

Сьогодні ми маємо виклики, які були на початку 2000 року. Що маю на увазі. Проблема не в тому, що ми почули рясні соціальні обіцянки, наша проблема — це тіньова економіка, яка 47% первинного фіскального активу не направляє в бюджет країни. Влада повинна відкрити нову сторінку діалогу з бізнесом. Інакше ніколи не буде наповнення бюджету і ніколи не буде стандартів утримання пенсіонера, вчителя, лікаря... Але щоб цей діалог розпочався, потрібен новий політичний курс. Треба почути, що не влаштовує бізнес. Бо казати, що 47% тіньової економіки — це злодії, то велика помилка.

У 2005 році, коли я став Президентом, доходи національного бюджету були 90 млрд. грн., коли пішов, ця цифра становила 270 млрд. За п'ять років ми втричі збільшили бюджет країни! А секрет був простий — ми на 7% зменшили детінізацію. Всього-на-всього! За оцінками міжнародних організацій, в 2005 році 45% економіки перебувало в тіні, а в 2010-му вже називали цифру 37—38%.

— А чи не доведеться владі вмикати друкарський верстат? Гривні щось після виборів загрожує, як вважаєте?

— Після мого спілкування з головою Нацбанку десь півтора місяця тому я вийшов із переконанням, що він розуміє всі ризики і виклики. Якщо НБУ піде дорогою легковажної монетарної політики і покійно підтримуватиме бюджетний курс через верстат, то через два місяці всіх собак навішають саме на НБУ та його керівництво. Для того, щоб у країні був прогрес, треба щоб було дві речі — справедлива соціальна політика і стабільні гроші. Це слова не мої, а Маргарет Тетчер. Тому моя відповідь: якщо Нацбанк керуватиметься твердою позицією, в мене сумнівів у непохитності гривні не виникає. Якщо уряд прийняв рішення про соціальні ініціативи — будь ласка, виплачайте, але дорогу на Інститутську, до НБУ, топтати не треба! І тоді можна сказати, що в нас поза загрозою стабільність цін і грошей або по факту це значить, що реально не зменшуються ані стипендії, ані зарплати, ані пенсії. Але якщо ввімкнуть верстат, я буду перший говорити, що це ганьба, бо такою дорогою ціною у 1996 році нам далася монетарна реформа і стабільність національних грошей! І через 16 років підкосити стабілізуючий фактор економічного розвитку, яким є національні гроші, — це непоправна і професійна, і політична помилка.

«Головне — злиття, а не назва партії»

— Які об'єднавчі процеси з прицілом на парламентські вибори у жовтні наразі відбуваються навколо партії «Наша Україна»?

— Ми проводимо зараз динамічний консультативний період. Мета якого одна: якщо ми хочемо представити в парламенті ту ідеологію, яка характерна для «Нашої України», досягти потрібного результату на парламентських виборах, то є лише один спосіб: консолідуватися з близькими по духу правоцентристськими силами. Переконалий,

що одиночний похід будь-якої політичної сили є неправильним вибором. Тому останні пару місяців ми («Наша Україна», УНП, Платформа–Собор, КУН та інші) практично щотижня проводимо дебати, взаємні консультації, суть яких зводиться до того, чи всі учасники цього процесу можуть об'єднатися в одну партію, виступити з однієї платформи, мати єдиний список, єдину фракцію в парламенті і вирішити всі організаційні питання включно з єдиним штабом, формуванням виборчих комісій.

Ми дебатуємо щодо нюансів, але суть проекту — як консолідувати українську націю. Не йдеться про якихось політичних небожителів чи божків, і я не хочу допускати, щоб через чийсь амбіції виникла перешкода для такої консолідації. Ми домовилися, що всі питання персоналій винесені за дужки і вони не є важливі для консолідації. І поставили перед собою принципову мету: в Україні повинна з'явитися альтернативна політична сила. Переконали, що ідеологія «Нашої України» потрібна сьогодні українській нації, потрібна на політичній карті країни.

— Які терміни запланованого злиття в умовну «Правицю»? І взагалі, як називатиметься така партія після об'єднання?

— Відповідно до закону це злиття відбудеться на базі однієї з партій. Формально ця процедура нескладна, і значну частину шляху вже пройдено. Зміни в статутах мають відбутися у півторамісячний термін максимум. Але спочатку мають завершитися основні дебати. Хотів би, щоб це сталося вже зараз. Після чого ми формуємо спільний меморандум, який має засвідчити спільні цінності, далі — проводимо координаційну раду в центрі, після чого її роботу можна переводити на місця і починати процес злиття. За термінами об'єднавчий з'їзд має відбутися до початку передвиборчої кампанії. Якщо говорити про те, на базі якої саме партії відбудеться це злиття, якою буде її назва, я вважаю, що не це головне. Тут можуть бути різні назви, але головне, що кістяк цієї політичної сили вже сформований.

Ми чуємо, що БЮТ інтегрував до себе частину політичних сил, «Фронт змін» — певну частину, і коли доходить черга до «Нашої України», виявляється, що ми робимо ту саму роботу, що й інші учасники Комітету опору диктатурі. Ми інтегруємо до себе ті сили, які близькі нам за поглядами, які можуть бути нашими соратниками, але не знайшли відповіді у нині сформованій політичній мозаїці. Проте за ними теж стоїть певна людська підтримка.

Тому в мене зараз одне завдання як у громадянина і політика: я хочу переконати націю, що без «Нашої України» політична мапа держави буде не лише сумною, але я переконаний — ми втратимо багато раціональних речей, важливих для національного відродження і становлення. У нас є колосальна, цікава плеяда політичних демократів, які з 2002 року моєю партією виховані і приведені до влади на різні посади. Знаю, що жодна політична команда не може представити такий список демократичних політиків, який може представити «Наша Україна». І зараз я хочу, щоб ці політики, які виплавилися в умовах демократії, перед найближчими викликами відчули, що ми стоїмо поруч, лікоть біля ліктя, що всі вони дуже важливі для формування наступного політичного курсу країни. Це і Юрій Єхануров, і Олександр Шлапак, і Володимир Огризко, і Іван Васюник, і Віктор Пинзеник. Цей ряд можна продовжувати. Це люди, за яких мені не соромно. Безумовно досконалої влади немає. Але ніхто з моєї команди за час перебування у владі не ввійшов до списків найбагатших людей країни. А сьогодні людина заходить у владу, отримує посаду. Через рік цей політик — у першій сотні «Форбс». Це викликає питання щодо прозорості таких статків. У моїй команді такого не було.

«Ну повалимо ми цю владу. А що далі?»

— Чи є загроза великих фальсифікацій, відпрацьованих на попередніх місцевих виборах? Або «тушкування» переможців у мажоритарних округах?

— Нинішня виборча модель, прийнята владою і опозицією, — найбільш злочинна, яка коли-небудь була в Україні. Вона приносить усе гірше, що було в різних моделях виборів раніше. І це дає можливість небаченого маніпулювання виборами або їх результатами. Перші вибори після здобуття незалежності в нас були мажоритарні. В мене в пам'яті відклалося 7–8 прізвищ «бандюків», які прийшли в політику з валізами грошей, «купили» округ, ще більше через парламент тінзували (а то й криміналізували) економіку, зрештою, і саму політику. Пропорційна модель в умовах України теж виявилася недолугою, тому що вона сильно криміналізувала парламент через закриті списки. Коли обличчям блоку є перша п'ятірка, а виборець не знає, кого він обирає, йде маніпулювання громадською думкою. Місце в списку можна купити, навіть якщо в тебе дві–три судимості, ти українофоб, не сповідуєш державні цінності...

Що маємо зараз. Проблема, яку принесла нам мажоритарка, — «купівлі» округів, міграції після виборів, «тушки», коли вже в парламенті під тиском створюють провладні політичні сили — вона залишилася. Дежа вю та й годі. Більш керованої мажоритарної формули, ніж та, яку запропоновано зараз, — не існує. І влада володіє фільтром — починаючи з того, як когось не допустити на вибори, та закінчуючи тим, як це було із «Нашою Україною» в 2002 році (нагадаю, після того як депутатам видали мандати, когось покликали у прокуратуру, когось на Банкову, когось на Грушевського, щоб промити мізки і змусити депутата приєднатися до провладної сили).

Так формувалася парламентська більшість і тоді, коли спікером був Мороз, а Прем'єром — Янукович. І саме це у 2007 році спонукало мене до розпуску парламенту і проведення позачергових виборів.

Те ж саме ми говоримо і про пропорційну модель. Ми не змінили обставини, які формували ризики ще п'ять років тому, навпаки, вони посилилися. Ми приходимо з тими самими закритими списками, з тією ж політичною корупцією людей, які далекі від українських цінностей. Влада думає, що такою пропорційною системою краще керувати, і вона правильно думає. З точки зору її мотивів — усе правильно, а от суспільство в цій ситуації програє.

— Але ми маємо те законодавство, яке маємо. То чого ж нам чекати в жовтні?

— Нам треба апелювати до суспільства. Якщо у вас дійсно є бажання змінити те, що ми сьогодні маємо, то єдиний шанс — прийти на вибори в жовтні. І відповідально проголосувати! Але прошу: не обирайте за принципом: менше зло — проти більшого зла.

За даними опитувань, 45—48% виборців не сформували свої політичні симпатії. Тобто майже половина українців сьогодні міркують — яку ідеологему прийняти, які цінності взяти як базові. Іншими словами, об'єднуватися можна і треба. Але об'єднує не особа — об'єднують цінності.

Ситуація буде надзвичайно цікава. Треба розуміти, а що ми запропонуємо суспільству? Ідею повалити владу? Ну повалимо ми цю владу. А що далі, хлопці? А от далі дуже багато порожніх аркушів паперу.

І все ж я оптимістично дивлюсь на те, що сили, які сьогодні виборюють свою політичну присутність і виборюють претензію на формування майбутнього державного курсу, мають великі шанси. Якщо ми не будемо займатися популізмом, не будемо посипати цукром там, де з нацією треба говорити відповідально, вибудовувати чесний діалог, я переконаний, що прийде час, коли буде сформована дійсно українська влада і українська політика.

ПОЗА ПОЛІТИКОЮ

«Хто зайде в Арсенал, вийде українцем»

— Інститут Президента Віктора Ющенка продовжує порушувати актуалізовану за вашого керівництва державою тему національного відродження. В листопаді минулого

року саме завдяки вашій ініціативі ми побачили в Мистецькому Арсеналі виставку, присвячену пам'яті жертв сталінських репресій, жертв Биківні. Що в найближчих планах Інституту?

— Хочемо запропонувати молодим режисерам створити альманах із короткометражних фільмів про Шевченка. Переконали, що молодь уявить Тараса Григоровича цікавіше, ніж моє консервативне покоління.

Я хочу, щоб українці побачили новий, цікавий образ Шевченка, образ такого класного європейця. Коли я побував у музеї, що в провулку Шевченка в Києві, і побачив там його костюм парусиновий, з тонкої, як оцей папір тканини... Такий костюм міг надіти лише європеєць, вишукана людина, яким був Шевченко.

— ...А ми його звикли у кожусі бачити...

— Ну, за його кожухом половина Санкт–Петербурга полювала! Але я хотів сказати, що це була не тільки людина, яка виглядала сучасно, вона й мислила прогресивно! Це особистість, яка змінила нас, яка спонукає націю попри різні погляди ставати ближчими один до одного. Ніхто так не працює на нашу силу сьогодні, як Тарас Григорович.

У планах Інституту — й проведення спільно з Інститутом літератури конкурсу академічних та студентських робіт на тему 200–річчя Шевченка, призначення з 1 вересня 2012 року Шевченківських стипендій для студентів та аспірантів. Маємо також проект створення українського словника, який вмістить понад 500 тисяч слів. Я вже провів переговори з Інститутом української мови, і, сподіваюся, через кілька місяців ми приступимо до його фінансування. Це буде грандіозна й дуже важлива праця з документування нашого мовного розмаїття, яку за належного фінансування здійснимо за кілька років.

Також мене турбує тема Мистецького Арсеналу. Я хочу, щоб цей проект насамперед побачив український світ. Бо переконали, що українці не знають своїх духовних скарбів. Але якщо Арсенал відбудеться, то кожна людина, яка переступить його поріг, вийде звідти українцем. І пишатиметься своєю нацією, яка стільки дала світу. В рамках Арсеналу ми говоримо про цілу низку прогресивних музейних ініціатив.

— Ви плануєте також виставку до роковин Чорнобильської трагедії?

— Як відомо, після Чорнобильської катастрофи через державний проект, а потім через проект, який підтримала Ліна Костенко, було зібрано більше 40 тисяч експонатів поліської культури на території зони. Ці раритети зараз зберігаються в підвалах Міністерства з надзвичайних ситуацій. Ця колекція потребує окремого приміщення, адже то — справжні скарби. Мені здається, що більш збереженої етнічної культури, ніж поліська, у нас сьогодні немає. Я вже мав розмову з головою Київської облдержадміністрації, і він дав слово створити музей поліської культури. А поки що до Дня пам'яті Чорнобиля хочу зробити в Арсеналі виставку тих знахідок. Я навіть першу назву цього проекту бачив — «Україна, яку ми втратили», але потім зрозумів: поки ми ці скарби зберігаємо, ми їх не втратили...